

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Лободи Світлани Миколаївни
на дисертаційне дослідження **Петрошук Наталії Романівни**
**„Розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів народних шкіл
в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття”,**
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних
наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

**1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами
відповідних галузей науки.**

У роки незалежності зросла вагомість історико-педагогічних досліджень, які сприяють розкриттю й осмисленню багатства національного досвіду професійного й особистісного розвитку ключової фігури будь-якого суспільства – вчителя. Історико-педагогічна наука України накопичила чималий досвід теоретичного обґрунтування і практичного вирішення проблем організації та забезпечення процесу розгалуженого розвитку системи підвищення кваліфікації учителів.

Попри суттєві зусилля істориків педагогіки у галузі теоретичного обґрунтування й практичної реалізації означених проблем, почасти залишаються поза увагою питання, які супроводжують складний процес входження особистості вчителя в професійний простір на соціальному та ментальному рівнях. Такі розвідки розширюють гуманітарне знання про культурний поступ нашого народу, висвітлюючи маловідомі, а то й невідомі сторінки, пов'язані з історією освітніх процесів в окремих етнокультурних областях України на різних етапах соціально-історичного розвитку нашої держави.

Наголосимо, що дисертант розглянула розвиток проблематики підвищення кваліфікації вчителів крізь аналіз матеріалів тогочасних періодичних видань: «Вісник виховання» (1890–1917), «Журнал Міністерства народної освіти» (1834–1917), «Російська думка» (1880–1918), «Російська школа» (1890–1917), «Київська пошта» (1909–1912), «Південна копійка»

(1910–1916), «Народна освіта» (1896–1917), які вона обґрунтовано тлумачить і як складник загальнопедагогічного процесу, і як рушій і разом з тим генератор громадської-освітньої і педагогічної думки на українських землях. Такий дослідницький підхід дав змогу показати роль місцевої інтелігенції у розвитку української системи освіти, а також значення громадських просвітницьких об'єднань у поширенні ідей українського вчительства.

Таким чином є підстави стверджувати, що дисертація Н. Р. Петрошук має ознаки актуальності, які полягають, по-перше, у зверненні автора до важливої і затребуваної нині у вивченні історії педагогіки теми – до проблеми професійного розвитку вчителя; по-друге, у тому, що авторові вдалося визначити не тільки особливості організації та змістового забезпечення системи підвищення кваліфікації вчителів народних шкіл в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття, а й представити відповідний практичний досвід і проаналізувати весь спектр тогочасних поглядів педагогів, релігійних, громадських і державних діячів на значення підвищення кваліфікації, його зміст, форми і методи. Тому актуальність виконаного Н. Р. Петрошук дослідження не підлягає сумніву, рецензована робота представляє новий етап наукового розгляду означеної проблеми.

Тема дисертації входить до плану науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка і є складником теми „Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (реєстраційний номер № 0110U006274).

2. Нові факти, одержані здобувачкою

Наголосимо, що переконливому обґрунтуванню дисертантом актуальності і новизни результатів дослідження сприяли визначення ступеню дослідженості обраної для вивчення проблеми, та ретельно виконаний історіографічний аналіз розвитку, представлений у підрозділі 1.1.

До теоретичного здобутку роботи, який водночас має ознаки наукової новизни, відносимо розроблення й авторське обґрунтування дисертантом

періодизації розвитку підвищення кваліфікації вчителів на українських землях у складі Російської імперії в означений період: *перший період* – 1860–1899 рр. (етапи: перший – 1860–1875 рр. – початок діяльності вчительських курсів і з'їздів; другий – 1875–1885 рр. – поживлення в діяльності вчительських курсів; третій – 1885–1899 рр. – значне скорочення кількості курсів і з'їздів для вчителів); *другий період* – 1899–1917 рр. (етапи: перший – 1899–1906 рр. – поступове збільшення тривалості вчительських курсів та з'їздів, їх урізноманітнення; другий – 1906–1917 рр. – найбільша активізація діяльності вчительських курсів і з'їздів).

Наголосимо, що, позитивної оцінки заслуговує доцільний вибір критеріїв періодизації (зміни в нормативній базі, що регламентували діяльність курсів і з'їздів різних типів; громадсько-педагогічне подвижництво, що впливало на їх еволюцію). Врахування сутнісно вагомих критеріїв зумовило багатопараметричність здійсненої Н. Р. Петрошук аналітичної операції. Такий підхід ускладнив її дослідницьке завдання, але водночас посилив авторську аргументацію. З іншого боку, структурування матеріалу у другому розділі дисертації відповідно до розробленої періодизації забезпечило логічну стрункність його викладу.

Вважаємо, що вдало сформований структурний каркас дисертації уможливив переконливе і різнобічне розкриття обраної для вивчення наукової проблеми, чому сприяло також використання комплексу адекватних дослідницьких методів, зазначених у вступі.

3. Значення отриманих автором результатів для педагогічної науки і практики

Варто зазначити практичну цінність авторського тексту змістового модулю „Розвиток системи підвищення кваліфікації народних учителів в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.” та створеної веб-сторінки „Музейна зала: з історії підвищення кваліфікації вчителів народних шкіл”, розроблених з метою поглиблення в учителів-слухачів курсів підвищення

кваліфікації уявлень про організаційно-змістові основи, форми, методи навчання на курсах і з'їздах учителів народних шкіл.

Практичне значення наукового доробку Н. Р. Петрошук також підтверджено упровадженням результатів дослідження у навчально-виховний процес 3-х ВНЗ України, про що є відповідні довідки.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Дослідження побудоване на солідній джерельній базі, яку дисертантка типологізувала і систематизувала. Вивчення такого значного масиву джерел дало автору підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків, що засвідчили достатню методологічну культуру дисертантки. Сукупність задіяних і проаналізованих дисертантом джерел свідчить водночас і про глибину проведеного дослідження, і про достатню повноту та якість його ідейно-фактажного підґрунтя. Саме ретельна робота з джерелами дала змогу дисертанту вийти на рівень змістовних історичних узагальнень і висновків, а також увести до наукового обігу нові важливі факти й відомості.

5. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертаційного дослідження Н. Р. Петрошук логічна, побудована за конструктивно-генетичним підходом, що дозволило повністю виконати завдання дослідження і різнобічно проаналізувати проблему. У дисертації виважено й коректно сформульовано науковий апарат, визначено наукову новизну, обґрунтовано практичне значення роботи.

Загалом робота має цілісний, завершений характер самостійного оригінального наукового дослідження, яке робить певний внесок у розвиток історико-педагогічної науки і практики педагогічної діяльності.

6. Найбільш суттєві результати дослідження

Отже, найбільш суттєвими результатами дисертаційного дослідження, особисто одержаними дисертанткою, можна вважати:

- 1) ґрунтовний аналіз історіографії та джерел дослідження;

2) коректний аналіз базових понять дослідження, насамперед, поняття „підвищення кваліфікації вчителів”;

3) визначення та аналіз та специфіки діяльності земств, громадських організацій та їхніх діячів з метою підвищення кваліфікації вчителів на означених територіальних і в хронологічних межах;

4) аргументація суспільно-політичних (державна освітня політика), соціально-економічних (фінансове, матеріальне забезпечення) та педагогічних чинників (розвиток шкільної освіти, вищої педагогічної освіти, громадсько-педагогічний рух, ідеї передових педагогів), які впливали на організацію та зміст учительських курсів і з'їздів в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.;

5) до наукового обігу *введено* невідомі й маловідомі (архівні) документи (накази, рішення, розпорядження, протоколи, довідки, доповідні записки, звіти, відомості, матеріали оглядів, нарад) із фондів Центрального державного історичного архіву України (ф. 707, оп. 296 (1888), спр. 61; оп. 256 (1913), спр. 169; оп. 217 (1893), спр. 44; оп. 219 (1895), спр. 59; оп. 220 (1896), спр. 55; оп. 227, спр. 53; оп. 227, спр. 102; оп. 229 (1907–1916), спр. 32; оп. 229, спр. 264; оп. 258, спр. 121; оп. 296, спр. 61; оп. 317, спр. 551).

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Попри значущість отриманих Н. Р. Петрошук методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, мусимо висловити деякі зауваження і побажання до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер, але можуть посприяти подальшим дослідженням у цій галузі, а саме:

- 1) у роботі більшою мірою йдеться про інституції підвищення кваліфікації вчителів у Київському навчальному окрузі. Варто було б розширити географію дослідження;
- 2) у ході аналізу змістових основ навчання курсистів варто було більше уваги приділити аналізу методичних посібників;

- 3) у додатках представлено приклади конспектів уроків народних учителів, які вони розробляли на курсах. На нашу думку, варто було у дисертації проаналізувати конспекти уроків та детальніше описати роботу спеціально організованої для курсів школи;
- 4) на нашу думку, можна було в одному з параграфів висвітлити форми, зміст і методи навчання вчителів народних шкіл на курсах і з'їздах (3.2) та особливості підвищення кваліфікації вчителів народних шкіл для національних меншин (3.3);
- 5) аналіз ідей про підвищення кваліфікації учителів у зарубіжній педагогіці або зарубіжний досвід організації системи підвищення кваліфікації педагогів досліджуваного періоду збагатив би теоретичні здобутки дисертації.

8. Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

Результати наукового дослідження Н. Р. Петрошук стали надбанням наукової спільноти шляхом доповідей на 4 міжнародних та 6 всеукраїнських наукових конференціях, а також на засіданнях кафедри теорії та історії педагогіки, кафедри методики суспільно-гуманітарної освіти і виховання Київського університету імені Бориса Грінченка. Результати дослідження висвітлено в 13 публікаціях, серед яких: 12 – одноосібні, 1 – у співавторстві; 6 з них опубліковано в наукових фахових виданнях України, 2 – у наукових виданнях інших держав, 1 – у збірнику наукових праць, 4 – у збірниках матеріалів і тез конференцій.

9. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Дисертація та автореферат Н. Р. Петрошук оформлені відповідно до чинних вимог до такого рівня робіт. Автореферат цілком відображає текст дисертації та результати дисертаційного дослідження.

Висновки до розділів та загальні висновки з дослідження виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу. Додатки представляють ґрунтовне опрацювання нормативного й статистичного матеріалу і можуть вважатися окремим результатом дослідницької роботи.

10. Загальний висновок. Аналіз дисертації Н. Р. Петрошук „Розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів народних шкіл в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття” засвідчує, що вона є актуальним, завершеним, цілісним і самостійним історико-педагогічним дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У науковій роботі отримано науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання.

Дисертаційне дослідження відповідає за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, а його автор – Петрошук Наталія Романівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри комп'ютерних

мультимедійних технологій

Національного авіаційного університету

Лобода С. М. Лобода

Лобода С. М.
свідчу
чений секретар
авіаційного університету
Т. Бичева